

DYMLINGEN

ISSN 2003-9204

Nr 1 2024 Årg 37

Sista Dymlingen i tryck!

Läs om digital museiguide, sid 3

Callanderska gården, sid 7

Sörmländska bygdedräkter, sid 4

När du stänger en dörr öppnas ett fönster?

Var sak har sin tid, brukar det ju heta. I en rörelse där tryckta berättelser är en viktig del av identiteten är det smärtsamt att sluta dela ut sina texter på papper. 2017 gav vi ut Sörmlandsbygden den sista gången. Vi är rätt många som fortfarande saknar den. Det du läser nu är alltså det sista tryckta numret av Dymlingen. Anledningen stavas som för alla andra p e n g a r.

Under 2023 var kostnaden för tryck och distribution snubblande nära 100 000 kronor trots att vi under hösten gjorde ett pengabesparande dubbelnummer. Prisökningen har varit stor den senaste tiden, medan inkomsterna har minskat. Nu måste vi hitta andra sätt att sprida Dymlingen. **För vi lägger inte ned den!**

Bara någon vecka innan denna text skrevs lanserade vårt riksförbund sidan *bygdochnatur.se* där den tidigare tidningen *Bygd och natur* publiceras. Artiklarna kommer publiceras löpande och vi kommer bli tipsade och påminda i nyhetsbrev och på sociala media. Jenny Damberg är kvar som publikationens redaktör.

Om vi arbetar vidare med utmaningen att tillgängliggöra mer av de lokala texterna i tex årsskrifterna på olika sätt kanske möjligheterna ökar att använda Dymlingen för att sprida lokala texter.

Det är svårt att ta ett steg tillbaka och se möjligheterna när man fortfarande mest känner frustration, och kanske sorg, över att inte kunna fortsätta som man vill och önskar. Det har blivit mycket att fundera över både för styrelsen som ansvarar för styrdokument och finansiering och för redaktionskommittén som ansvarar för innehållet.

Både redaktionskommittén och styrelsen kommer behöva lite tid för att landa i hur vi ska göra nu. Vi har haft möte för att undersöka möjligheten att göra en e-tidning som ser likadan ut som dagstidningarna gör. Det vore inte omöjligt. Men. Dymlingen ligger redan på vår hemsida. Platsen där tidningarna från 2008-2024 samlas har haft 125 besökare sedan 2018. Det motsvarar 5-6 besökare per utgivet nummer under perioden. Det räcker alltså inte att publicera tidningen på hemsidan, man måste sprida den därifrån också.

Under 2024 kommer resterande nummer publiceras på hemsidan: *www.hembygd.se/sodermanland/dymlingen-tidningar*. Därifrån kommer den spridas genom nyhetsbrevet och Facebooksidan. Om du inte får nyhetsbrevet, men vill få Dymlingen så hör av dig och tala om att du vill vara med på Dymlingen-listan. Eller följ oss på Facebook.

REDAKTIONSKOMMITTÉN OCH
STYRELSEN

Innehåll

Digital museiguide på gång i Högsjö	3
Sörmländska bygdedräkter i fokus	4
Nyköpings recess - en förutsättning för Kalmarunionen	5
Vad är poängen med Utforska platsen på hembygd.se?	6
Har du googlat ditt distrikt på sistone?	6
Callanderska gården har blivit byggnadsminne	7
Upphovsrätt	8
Ta hand om föremålen	9
Årets inspiratör 2024	10
Nominera till Hembygdsdiplomet	10
På mitt sätt sett	11

DYMLINGEN NR 1 2024 Årgång 37

Södermanlands hembygdsförbund

Redaktör Jennie Fornedal
Ansvarig utgivare Sigyn Björk

Nästa nummer publiceras digitalt den 10 juni

Bilden på framsidan är från Gammaldags Malmköpings marknad 2006 då Södermanlands hembygdsförbund firade 75 år. Foto Göran Dahlberg.

Upplaga 1300 ex
Linderoths Tryckeri, Vingåker,
mars 2024
ISSN 2003-9204

Dymlingen distribueras till prenumeranter och styrelseledamöter i hembygdsföreningarna i Södermanlands län samt till anslutna föreningar i grannlän.

Dymlingen behöver ditt bidrag!

Maila in text och bild till
dymlingen@live.se

www.hembygd.se/sodermanland

E-post dymlingen@live.se

Adress Tolagsg 6, 611 31 Nyköping
Tel 073-140 33 75

Bankgiro 619-1928

Swisha till 123 483 72 33

Hemsida

www.hembygd.se/sodermanland

Jennie Fornedal, hembygdskonsulent
E-post *dymlingen@live.se*

Södermanlands hembygdsförbunds kansli

Jennie Fornedal, hembygdskonsulent
Adress Tolagsg 6, 611 31 Nyköping
Tel 073-140 33 75
E-post *dymlingen@live.se*

Digital museiguide på gång i Högsjö

Det där med en digital museiguide behöver inte vara svårt och komplicerat. Den kan skapas på många olika sätt och bidra med det just din förening har behov av. Här är ett exempel från Högsjö.

Det är fortfarande januari när jag beger mig till Högsjö bruksmuseum för att tillsammans med kulturmiljöföreningens funktionärer jobba vidare med den museiguide de haft som mål i ett par år nu. Vi ska prata QR-koder är det tänkt.

Redan när jag passerat Linderoths tryckeri, med kyrkan och Västra Vingåkers hembygdsförenings magasin i sikte och tagit höger mot Högsjö börjar jag få feeling. Vägen mot Högsjö är en resa bland röda stugor, pampiga gårdar, ruckel och vita vidder (det är ju januari trots allt). Vägen är Sörmland när det är som vackrast.

Värdar ersätter guider

I Vita skolan, där bruksmuseet finns, är arbetsgruppen samlad. De har sedan sist skrivit texter till museets alla rum. Det märks att ambitionen är hög i arbetsgruppen. Målet är att föreningen ska få lättare att rekrytera värdar till museet när det finns mer information på plats för besökarna. Karin Andersson förklarar att tidigare har arbetare från bruket varit duktiga guider, för de förstod sig på maskinerna i museet. Nu är det inte längre så. Vi behöver hitta en lösning för att få värdar i museet under sommaren, berättar hon.

Vi drar igång föreningens dator och Lennart Hellkvist förklarar hur de har tänkt göra. Vi tittar in på Utforska platsen som föreningen tidigare inte använt. Bruksmuseet läggs till som plats på kartan. Vi kommer sedan fram till att museiguiden ska publiceras som en sida på själva hemsidan. Varje utställningsrum i museet blir sedan en undersida till denna sida. Vi kopierar och klistrar in texten i textfältet för att få bästa möjliga sökbarhet. Det går fort när texten redan är skriven, men man måste ändå kolla så det blir som man tänkt sig.

Karin och Lennart sitter vid datorn i rum 3 på museet för att planera den digitala museiguiden. Lennart som sitter bakom Lennart (och vars knä syns i hörnet på bilden) påpekar att "Här inne guidas det dock inte!"

Skapa en QR-kod

Lennart har redan öppnat *www.ska-paqrkod.nu* och vi tittar på hur man gör en QR-kod. Alltså en genväg till en sida på nätet. Jag trycker på betydelsen av att välja ett bildformat, i detta fall png, och att döpa filen klokt. Här leder den fyrkantiga koden alltså till en av sidorna där museiguiden är publicerad. QR-koderna ska sedan sättas upp i museet så att besökarna kan ta del av den information som intresserar dem vid sitt besök. Till varje sida i guiden kan man sedan lägga till ett bildgalleri om man vill. Bilderna kan kopplas till museet på Utforska platsen så att man når guiden på flera sätt. Lennart Holm funderar

hur man kan döpa de olika rummen på ett bra sätt men gruppen ger upp att hitta en lösning just nu och de får fortsätta under sina tilldelade nummer.

Utvecklingsplaner finns

Det finns ambitioner att utveckla museiguiden ytterligare, med mer information, ljudinspelningar och bilder. Men man måste ta ett steg i taget.

Om du är ett av ombuden på årsmötet den 20 april kan du komma till bruksmuseet efter lunch och testa hur det fungerar. Kanske finns här idéer du enkelt kan ta med dig och anpassa till din hembygdsförening. Arbetsmetoden passar bra både i museet och ute i kulturmiljön. JENNIE FORNEDAL

Sörmländska bygdedräkter i fokus

Med dräktglasögonen på sig ser man dräkter överallt. I somras fick jag besök av Flodadräktens sommarkjol och -förkläde som syns här. På Callanderska gården hittar man Gripsbolmsdräkten och på Trostorp i Vaghärad hänger Sockendräkten för Trosa-Vagnhärad med kopplingar till Stensund.

Arbetet med att dokumentera de sörmländska bygdedräkterna går vidare. Vi har nu identifierat över 30 olika dräkter.

Det är väletablerade dräkter som används flitigt och därkter vi inte visste fanns. Dräkter som är väldokumenterade och därkter som finns i enstaka exemplar. Och så är det Bogstadräkten som är väl beskriven i berättelsen om kvinnan som bar den innan hon förvandlades till skogsrå. Detta projekt är vansinnigt mycket mer spännande än hembygdskonsulenten väntade sig.

Johanna Lovén som är projektledare träffar både föreningar och enskilda entusiaster i sin resa i bygdedräkternas spår. Hon klarlägger inte bara hur dräkten ser ut och vem som kom på idén, eller hittade förlagan. Hon frågar också om mönster, tekniker och materialval.

Kartläggning

Ett av projekts viktigaste mål är att få klart var kunskapen idag finns. Vi gör just nu inget insamlande. Vi har också lagt till frågan till hembygdsföreningarna om ni skrivit om er dräkt i era årsskrifter. Inte för att samla in

dem utan för att kartlägga vad och var det skrivits.

Under hösten planeras dokumentationsfotografering och publicering av information om dräkterna. Vi planerar att låta en fotograf ta bider som vi vet att vi kan använda i framtiden och så att vi får en enhetlig dokumentation.

Fortsättning följer

Vi ska också publicera information om de enskilda dräkterna på sidan dräktnyckel.se, på wikipedia och på hembygd.se Till nyår ska projektet slutredovisas och vi har redan idéer om att jobba vidare.

I detta projekt har inte Vingåkers- och Österåkersdräkterna varit en del. Hembygdsföreningarna i dessa socknar jobbar dock även de för fullt med sina dräkter och intresset för traditionella dräkter är stort.

Visa era dräkter!

Dräkterna får ta plats på årets marknad i Malmköping den 25 maj. Södermanlands hembygdsförbund kommer tillsammans med den jubilerande länshemslöjdsföreningen och Sörmlands museum att fokusera på länets bygdedräkter. Vi hoppas att alla som har en dräkt i sitt område har den med sig. Roligast är det om dräkten sitter på en person, men eftersom de har en tendens att krympa i garderoben förstår vi om det har sina utmaningar.

Har ni inte hela dräkten utan kanske bara kjolen eller livstycket så använd det ändå i kombination med andra kläder. Låt dräkternas alla delar komma till liv så som de är. Hör gärna av er och berätta att er dräkt kommer till Malmköping. Hör av er med frågor, idéer och funderingar

JENNIE FORNEDAL

Dräkter på programmet våren 2024

Johanna Lovén berättar om vad hon hittat på **Ordförandekonferensen den 25 april**. Läs mer på hemsidan och i nyhetsbrevet om det.

Vi lyfter fram de sörmländska bygdedräkterna i strålkastarljuset på **Gammaldags Malmköpings marknad**. Från scenen berättar vi mer om dräkter som finns med oss på marknaden under dagen. Se tid i markandsprogrammet **Har ni skrivit om er dräkt?** Berätta var och när så får det följa med dokumentationen.

Nyköpings recess En förutsättning för Kalmarunionen

Vad hade egentligen Nyköpings recess för betydelse för bildandet av Kalmarunionen?

År 1396, den 20 september, under drottning Margaretas tid, undertecknades Nyköpings recess. Detta var en av de viktigaste historiska händelserna under medeltiden i Norden. Det fastslogs att de tre nordiska rikena, Danmark, Norge och Sverige, skulle ha samma regent. Detta var en förutsättning för att Kalmarunionen skulle kunna bildas år 1397. Vid sammankomsten detta år i Nyköping, samlades ett flertal stormän för att sluta en union mellan de tre rikena.

Platsen för denna storpolitiska händelse utspelade sig i Nyköpings Hus

Med 81 sigill av svenska stormän undertecknades pergamentbrevet 20 september 1396. Tillsammans med drottningens och kungens, blev detta sammanlagt 83 sigill. Pergamentet finns bevarat vid Rigsarkivet i Köpenhamn, då drottning Margareta gärna tog hand om handlingar som var till hennes och Erik av Pommerns fördel. Året efter, 1397, på Kalmar slott, undertecknades ett paper enbart med elva sigill. Detta hade inte räckt för att få till stånd

Pergamentet med alla sigillen finns på Danmarks Rigsarkiv, som också äger bilden av det.

Kalmarunionen. Således var det ett mycket viktigt möte som skedde vid Nyköpings Hus året före.

"Historien om Sverige"

I TV-programmet "Historien om Sverige" visades i ett av programmen om hur Kalmarunionen bildades 1397. Unionsbrevet är skrivet på paper och enligt många forskare anses detta vara ett utkast som formellt aldrig blev antaget. Bindande avtal skrevs vid denna tid normalt på pergament och endast tio stormän satte sitt sigill på unionsavtalet från Kalmar.

Här är en modellen av Nyköpings hus som det kan ha sett ut under denna tid. Modellen är gjord av Hjalmar Gustavsson efter Erik Bohrens ritningar.

På bilden syns slottsbyggnaden främst och kärntornet-fängelsetornet ligger längst bort till vänster. Bilden är ur Sörmlandsbygden 1951 som berättar om Sörmland genom tiderna. Från urtid till Vasatid. Bilden är tagen av Ivar Schnell och tillhör Sörmlands museum.

Enligt många forskare hade inte Kalmarunionen kunnat antas med enbart elva sigill år 1397.

Mycket mer av fakta och bakgrund finns att studera om bildandet av Kalmarunionen. Hur mycket kan vi egentligen lita på det som skrivs? Vi behöver bli mer och mer medvetna om källkritiken. För visst finns det mycket att lära sig om vår historia.

CHRISTEL COMSTEDT JONSSON

Källor: Nyköpings historia I: Mer än bara gästabad av Håkan Norén, författare, journalist (2004) och Wikipedia

Esbjörn Blåpanna gillade Nyköpings recess!

Nyköpings Recess dyker upp även i berättelsen om Esbjörn Blåpanna, han som har ett gille uppkallat efter sig. Det i Nyköpings recess som oftast lyfts fram är reduktionen då Margareta tvingade stormännen att avstå stora arealer. Det var mark, som bl a i pestens spår, gått från skatte- till frälsejord. Målet var att få in mer skatt till kronan och minska stormännens makt.

Vad är poängen med Utforska platsen på hembygd.se?

Vi i förbundet har i olika omgångar försökt få er i föreningarna att i större utsträckning använda *Utforska platsen*, som redan finns på alla era hemsidor. Det finns en infrastruktur färdig på hemsidan idag, med karta och formulär där man kan få lägga till den information man vill ha med.

Många frågar sig "Men varför vi skall använda det?"

Jag ser lite olika aspekter, ett är möjligheten att marknadsföra sig och vad man gör i föreningar vid speciella dagar eller händelser. Eller att man vill marknadsföra en specifik plats som är spännande. Många använder istället olika sociala medier där de informerar när det händer saker i föreningen, exempelvis vid evenemang. Men idag måste vi även tänka på hur sårbara vi är med kontokapningar mm. Då är sociala medier inte så tryggt.

För det andra har vi det ekonomiska. Idag kämpar många föreningar med en krympande medlemstillväxt och medlemsavgifter som inte täcker kostnader för verksamhet, lokaler eller uppvärmning. Det man gjorde förut för att nå ut var att annonsera i lokal-tidningarna, men som många är varse är det numer väldigt dyrt. En stor del av föreningarna har då tagit sig till sociala medier även för annonsering. Det man måste tänka på är många som inte har Facebook eller har svårigheter med appar, de blir exkluderade från informationen.

Har du googlat ditt distrikt på sistone?

När du söker på ditt distrikt på nätet kommer Wikipedia vara din första träff. Följ den länken. Distriktet presenteras nu dels i en brödtext, dels i en faktaruta till höger på sidan. Läs faktarutan!

Står det inte "Hembygdsportalen" där? Vart går den länken?

Under en plats kan många typer av information gömma sig, både sådan som funkar för hemestrare och för släktforskare. Dokumentet här nedan är kopplat till tre platser och i ledtexten kan du läsa om vad det handlar om

För det tredje är *Utforska platsen* väldigt bra som ett verktyg om man släktforskar i och med att folk har lagt in mycket bilder och information om platser i det som förr hette Bygdebånd. All dess in-

formation har ju nu flyttats till *Utforska platsen* som är en del av hembygd.se. För fler än man tror kan *Utforska platsen* innebära en stor medlemsnytta.

ERIK HAMMARSTRÖM

Till ordförandekonferensen den 25 april kommer Larissa Borck från Sörmlands museum och berättar om hur de arbetar med att tillgängliggöra mer av sitt material och hur många de når. Jessica Malmström som är biblioteksutvecklare i Sörmland berättar om hur biblioteken arbetar med litteratur på Wiki. Kan det vara något för era årsskrifter?

JENNIE FORNEDAL

Callanderska gården har blivit byggnadsminne

Den 7 februari nåddes vi av glädjande nyheter från Mariefreds hembygdsförening. Södermanlands hembygdsförbund vill gratulera föreningen till framgången!

Länsstyrelsen i Södermanlands län har beslutat att förklara Callanderska gården, en av de bäst bevarade historiska hantverksgårdarna i Mariefred, Strängnäs kommun, som nytt byggnadsminne.

Mariefreds hembygdsförening är stolta och glada över det positiva beslutet. Det har varit föreningens önskan att få Callanderska gården förklarad som byggnadsminne. Bakgrunden till det är att när Sofia Ulrica Nordwaeger Callander donerade Callanderska gården till Callanderska Stiftelsen 1947, upprättade hon ett donationsbrev. I donationsbrevet står bland annat att läsa att "den överlämnade fastigheten i görligaste mån skall bevaras till sin nuvarande karaktär, undantages verandabyggnaden".

Länsstyrelsen beslut ligger helt i linje med donatorns intentioner. I och

den i ett skick som idag gör att gården bedöms hålla ett högt kulturhistoriskt värde och att gården utgör ett uttryck för riksintresset.

Föreningen har också genom ökad tillgänglighet till en nyuppförd RWC utomhus och sina aktiva medlemmar möjlighet att årligen ha en omfattande publik verksamhet för både barn och vuxna. Det har också varit argument som bidragit till Länsstyrelsens beslut. Ord som delaktighet i kulturmiljöarbetet och ger möjlighet att ta ansvar för kulturmiljön nämns. Stort tack till alla medlemmar som bidragit i den delen av föreningens verksamhet.

Föreningen avser att fira detta beslut med en liten ceremoni i Callanderska gårdens trädgård till våren.

Det goda samarbetet mellan Mariefreds hembygdsförening, Länsstyrelsen i Södermanland och Sörmlands museum är mycket värdefullt för föreningen.

*Styrelsen i Mariefreds hembygdsförening ansvarar både för Callanderska stiftelsen och Mariefreds hembygdsförening.

ANNICA WESTLING
MARIEFREDS HEMBYGDSFÖRENING

Övan ser vi Callanderska gården som den ser ut idag. Nedan är bilden från 1890-talet. Bilden ovan tillhör Mariefreds bbf och bilden nedan Sörmlands museum.

Upphovsrätt -med inslag av GDPR

Årets Kulturarvsforum blev en riktig praxissuccé. Det var en sån där dag där vi verkligen kunde möta ett uppdämt behov. Fokus för dagen var GDPR - med inslag av upphovsrätt. På plats möttes Riksantikvarieämbetet, Historiska museet, Arkivförbundet, ArbetetSam, Postmuseet, Riksarkivet tillsammans med ett antal hembygdsföreningar. Alla med målet att få ett bättre grepp hur man kan jobba vidare och kanske snarare se GDPR som ett redskap än ett hinder.

När dagen var slut var det trots denna fenomenala dag ändå några som hade frågor kvar. Frågorna rörde främst Upphovsrätten. Här hoppas vi några av de väldigt specifika frågorna bemöts.

Får man redigera ett fotografi, och vem bestämmer vad som är okej?

Det korta svaret är fotografen alltid äger rätten till sin bild och har även rätten att förbjuda redigering. Om det finns anledning kan man uppge vem som redigerat bilden. Upphovsrätten följer prestationen. Man kan alltså ha upphovsrätt till en redigering, översättning, omformning eller liknande. Att köra bilden genom ett filter eller beskära den ger dig dock ingen upphovsrätt. Den primära upphovsrätten ligger alltid kvar hos skaparen.

Vem äger materialet i årsskriften?

Med hänvisning till texten ovan blir det kanske lättare att förstå varför upphovsrätten för era årsskrifter är delad. Författaren har skrivit, redak-

tören har redigerat och föreningen har publicerat skriften eller boken. Därför är det viktigt att ni är överens med dem som skriver vad ni får göra med texterna. Får ni återanvända dem på hemsidan till exempel? Det är er årsskrift, ja, men ni delar rätten till innehållet med skribenterna.

Torpinventeringen då?

Här ingår arbetsgruppens material, tex sammanställningar och torpinventeringar.

Om arbetsgruppen tillsammans skapat något för föreningens skull, som en del av dokumentationsarbetet kan man anse att föreningen äger upphovsrätten till materialet.

Här är inte läget helt klart kring den ideella rätten. Ofta är det ju en grupp som tillsammans skapat något, vem som skrivit vad, är inte så viktigt. Varje situation ser olika ut så något generellt går inte att formulera. Men den ekonomiska rätten bör ändå anses tillhöra föreningen.

Vad är det som händer efter 70 år?

70 år efter en upphovsmans död kan inte längre efterlevande kräva ekonomisk ersättning för det som är skrivet, fotograferat, komponerat, målat etc. Man måste dock fortfarande sätta upphovsmannens namn intill verket! den rätten försvinner aldrig. Jakten på fotografens namn är alltså inte över.

När vi inte vet vem som är upphovsperson?

Vi pratar ofta om foton utan upphovsperson, men även texter utan författare är vanligt förekommande i hembygdsföreningarnas samlingar. Reglerna är desamma, man måste visa att man gjort allt man kan för att identifiera fotograf eller författare och gärna se publicering som ett sätt att efterlysa densamma. Man måste kunna visa att man letat upphovsperson. Det är inte ofarligt att publicerar en okänd persons material.

Vad är verkshöjd?

Verkshöjd är något vi främst talar om när det gäller fotografier. Är det kontinuerligt, professionellt eller unikt nog för att vara svårt att repetera? Ja, då uppnås verkshöjd och fotografiet är skyddat till 70 år gått efter upphovsmannens död, inte bara 50 år efter tillkomsten.

Vad är skillnaden mellan att länka och att ladda upp?

Om du länkar till något så är det redan publicerat av någon annan. Man tar del av verket på den plats där det är publicerat. Länken du publicerar på en hemsida eller sociala media är en väg till platsen där det är publicerat.

Om det är du som laddar upp bilden, oavsett var, är det du som måste ha rätt att göra det. Att ladda upp är alltså att publicera.

Tänk efter före, men gör det inte krångligare än det behöver vara!

JENNIE FORNEDAL

Ta hand om föremålen - och registrera dem på hembygd.se

En hembygdsförenings arbete med att genom föremål berätta om bygdens historia är mer än att samla på sig ”prylar och pinaler” och fylla ett rum, ett hus eller en gård med dessa. Det handlar om att gestalta en svunnen tid, att erbjuda ett sätt att förstå hur det kunde vara och ganska ofta också att på olika sätt berätta historien. Ska man lyckas med att berätta en för bygden relevant historia behövs mer än föremålsvård och korrekt klimat. Detta har Inger Lundberg, hembygdskonsulent i Örebro läns hembygdsförbund, tagit avstamp i när hon på uppdrag av Sveriges Hembygdsförbund framarbetat ”Ta hand om föremålen” som släpptes i höstas och som finns för alla medlemmar att ladda ned på hembygd.se. Detta är inte en handledning som bara tar upp föremålsvård som det tidigare ofta fokuserats kring, utan som handlar om att ta hand om samlingen och att ta kontroll över samlandet. Alltså att hantera vardagen i en hembygdsförening.

Rubrikerna i skriften är:

1. Att ha en samling – minnen av människor och liv i en bygd
2. Att berika sin samling – samla och dokumentera
3. Att ha koll på sin samling – ordning och reda
4. Att sköta sin samling – vårda och bevara
5. Att använda sin samling – visa och bruka
6. Att inte behålla allt – gallring

JENNIE FORNEDAL

Bara rubrikerna tydliggör att denna skrift tar ett stadigare tag om samlingsförvaltningen än tidigare handledningar gjort. Här är ett material som är framtaget för just föreningar som arbetar med att samla kulturhistoriska föremål, bemöter utmaningar i vardagen och är en vän att hålla i handen när arbetet ska struktureras upp.

Nu under våren släpps tre filmer kopplade till handledningen. På hembygd.se finns också två inspelade webinarier att titta på för er som vill växla upp arbetet med era samlingar.

Handledningen innehåller hjälp, stöd och tips för alla ideella, vare sig de är rutinerade samlare eller precis börjar fundera över det där med museal verksamhet.

Föremålsregister på www.hembygd.se

I samband med detta har det under hösten också öppnats fler möjligheter att lägga mer information till bilder och därmed skapa ett register över era föremål. Målet är att det så småningom ska gå att göra nationella sökningar där träffar görs även i hembygd.se. Denna utveckling är en följd av att de stora föremålsprogrammen som tex SOFIE är väldigt dyra och inget kan göras åt priset för dessa. För en förening med en mindre samling kommer denna lösning passa förträffligt.

Läs vidare

Det finns naturligtvis massor skrivet om föremålsvård tidigare. Grotta ner dig hos Riksantikvarieämbetet: www.raa.se/museer/samlingsforvaltning/

Tips och råd för hembygdsföreningar på Stockholms hembygdsförbunds hemsida: www.hembygd.se/stockholm/samlingsforvaltning

På Riksförbundets sida finns handledning, filmer och webinarier. www.hembygd.se/shf/samlingsforvaltning-1

En kontorsmiljö på bruksmuseet eller strykjärn på textilmuseet. Det finns många miljöer, förutsättningar och föremålstyper att ta hänsyn till i arbetet med att samla, dokumentera, visa, berätta och använda samlingarna i hembygdsrörelsen. Bilder från Högbo och Malmköping. Foto JF

Läs mer

Förslag till gåvoavtal www.hembygd.se/shf/sida-150285

Om upphovsrätt www.hembygd.se/shf/upphovsratt

Om GDPR www.hembygd.se/shf/dataskyddsförordningen-gdpr

Stockholms läns hembygdsförbund skriver en tydlig sammanfattning här www.kulturarvstockholm.se/kollektivt-kulturarv/handledningar/gdpr-och-upphovsratt/

Ännu en utmärkelse till Sörmlands museum:

Årets inspiratör 2024

Utmärkelsen tillkännagavs vid utdelningen av The Collector's Awards – ett av antikbranschens mest prestigefyllda priser – på Antikmässan den 7 mars. Juryns motivering: "Under det senaste året har många fått upp ögonen för ett av landets mest spännande museer. Genom den omfattande och lysande utställningen om NK:s möbler har man fyllt ett tomrum i den svenska möbelhistorien. Museet och dess utställning ligger helt rätt i tiden då intresset för svenska 1900-tals möbler tillverkade av och för vårt lands förnämsta varuhus är hårdvaluta världen över."

Södermanlands hembygdsförbund vill gratulera till utmärkelsen och till det fina arbete som görs i vårt länsmuseum. Vi har verkligen anledning att vara stolta sörmlänningar.

2020 blev Sörmlands museum utsett till Årets museum. En viktig utmärkelse som är få förunnat. 2021 nominerades museet till European Museum of the Year Award, ett av de mest prestigefyllda priserna i Europa. 2023 blev de en av Årets strålkastare och nominerades till Stora Turismpri-set.

Vinnare av "Vilken oreda det blev"

Vi gratulerar Elisabet Källström, Enskededalen och Anne-Marie Johansson, Nyköping. Trisslotter kommer på posten. Elisabet är en av de sex tävlingsdeltagare som upptäckte att det saknas ett "m" i namnet nedan. Det är vad man kallar en utslagsfråga på köpet.

**GLASMÖPINKSTENRO
HEMBYGDSFÖRENING**

I år firar Hemsjödsföreningen i Sörmland 100 år och Södermanlands hembygdsförbund vill passa på att gratulera.

Nominera till Hembygdsdiplomet

Efter flera år av samtal, funderingar och justeringar går det nu att nominera era eldsjälar till den nya utmärkelsen. Hedersdiplom kan tilldelas enskild medlem i hembygdsförening ansluten till Södermanlands hembygdsförbund eller annan som gjort värdefulla insatser för hembygdsrörelsen. Förslag till kandidater lämnas av enskild medlem av hembygdsförening, medlemsförening i förbundet samt styrelsen för Södermanlands hembygdsförbund. Kandidaten skall gjort betydande insatser för hembygdsrörelsen i länet. Arbetet kan ske/ha skett i den egna föreningen, i krets eller länsförbund. Förslag på kandidat ska åtföljas av en utförlig motivering till utmärkelsen.

Nominera när det passar er

Beslut fattas av förbundsstyrelsen och sker löpande under året. Styrelsen har sex till åtta möten per år, så var ute i

tillräckligt god tid för att vi ska hinna med att fatta beslut. Södermanlands hembygdsförbunds styrelse beslutar vilka som skall erhålla utmärkelsen som delas ut i samarbete med mottagarens egna hembygdsförening. Utmärkelsen består av ett diplom och blommor.

Hedersnålna

Förutom denna utmärkelse delar Södermanlands hembygdsförbund även ut en hedersutmärkelse.

Sveriges Hembygdsförbund tillhandahåller en hedersnål och en hedersnål med lagerkrans som den lokala hembygdsföreningen själv kan utdela. Den vanliga hedersnålen kan ni beställa flera på en gång. Den med lagerkrans kräver personlig motivering.

På mitt sätt sett

Landskapsord

I skolan funderade jag på framtida användning av allt man lärde sig. Vad har man för nytta av att veta hur många landskap och län vi har i Sverige? Genom åren har länen ändrats genom sammanslagning och/eller namnbyte. Landskapen har numera inte längre någon betydelse, möjligen när det gäller deras symboler. Alla har nog hört talas om landskapblomma, -djur, -fisk och -fågel, några känner till -insekt, -sten, -maträtt och -svamp. Men jag saknar landskapsord och -uttryck, kanske som orden "Rullebör" och "Spittekaga" för Skåne eller ordet "Krösamos" och uttrycket "Fössta tossdan i mass som firas med massipantåta" för Småland. Från ett par förbundskaptener (handresp. fotboll) från Halmstadstrakten har man kunnat höra "guck-buck" och "vamm kääv". Från Göteborg känner vi igen "Källe å Ååda ska gå å bååda" eller "Knö dej in". I Västergötland hörs "Hari'nöge gött döppebrö?". Innan vi lämnar Götaland påminner jag mig ungdomens lite retsamma uttryck "Gå gate upp å gate ner å glytte å glane i skyltfönstrena" som vi på 1950-talet betraktade som särskilt "östgötskt" (försök säga detta ord fem gånger snabbt i följd!).

Min dators rättstavningsprogram får jobba hårt när jag, på mitt sätt, försöker skriva fonetiskt genom att ange kort vokal med dubbeskriven konsonant efter den och lång genom att dubbelskriva vokalen, se t ex "vamm kääv" ovan.

Svealand

I Närke påträffas revyfiguren "Hjalmar från Viby" vars uttal av Viby lär vara typiskt för dialekten där. I Värmland förekommer uttrycket "Höss ärä märä?". Längre norrut stöter man på dalmål som kan variera i landskapet varav Älvdalsmål lär vara särskilt svårt att förstå.

Intressant är att dialekter i södra delen av landet benämns som sörm-ländska, skånska, västgötska o s v men i Dalarna så blir det -mål. Norröver blir det -ska (jämtska och norrbottniska) igen men kan lokalt bli Pite- eller Ume-mål i de olika älvdalarna.

Norrland

För många sörmlänningar ses norrländska som en gemensam dialekt för hela landsdelen. T ex att det mest typiska för norrländska ska vara "Jo" sagt under inandning eller "Surströmming" med betoning på andra stavelsen som i uttrycket "Surströmming, hä int ba lukt illa, hä smak gott å" med betoning på "lukt" och "smak". Det liknande "Hä bar å åk" kan knytas till en viss ort och särskild person. Därmed inte sagt att alla dialekter i norr låter så men vi sörmlänningar vill gärna bunta ihop dialekterna långt hemifrån. Man har lättare att höra nyanser mellan dialekter som man är upväxt i närheten av. Min fru, uppväxt i Norrbotten, kan höra skillnad mellan Kalix- och Luleå, det kan inte jag. Å andra sidan kan jag bättre skilja på skånska och småländska.

En 10-årig släkting från Norrbotten gick, efter ett par dagar hos oss, och mumlade "Säjjer du dää?". För honom

var det ett ovanligt uttryck men för mig normalt eftersom som det var min mor som brukade säga så. Ovanligt för mig var ett uttryck från hans hemtrakter: "Snöra skorna" fick jag lära mig betyder "kasta bort skorna" men för mig att förse skorna med skosnörena.

Sörmland

Variationer i dialekter förekommer även inom landskapen beroende på inverkan från grannlandskapen. I Sörmland finns Gnällbältet som sägs förekomma mellan Laxå och Eskilstuna med en östra gräns mellan socknarna Kjula och Jäder. Gränsen kan inte vara särskilt skarp för de har kunnat bilda hembygdsförening tillsammans.

Trots allt har dialekten närmast rikssvenskan lokaliserats till Nyköpingstrakten. Omkring 1950 uppträdde en talkör som talade unisont. Den kallade sig "Talkören från Stigtomta" för då sades den renaste rikssvenskan talas där. Men ändå är vi sörmlänningar nog mest kända för uttrycken "karta i trän" och "rista mattor".

Med risk för att följande kommer att strykas av redaktören för denna skrift med motiveringen "ökad arbetsbörda" föreslår jag att läsarna digitalt skickar till kansliet de ord och uttryck som de tycker är särskilt utmärkande för olika dialekter, särskilt den sörm-ländska. Men jag tror att kansliet vet vart svaren kan klickas vidare.

Till sist får vi ändra uttrycket "vända blad" till "scrolla ner" när nu Dymlingen blir digital.

GÖRAN DAHLBERG

Begränsad eftersändning.
Vid definitiv eftersändning återsänds
försändelsen med nya adressen på baksidan

Avsändare: Linderoths tryckeri
Box 144, 643 22 Vingåker

Returadress: Södermanlands hembygdsförbund
Tolagsgatan 6, 611 31 Nyköping

Hembygdsföreningar:

Kom och var med! på Gammaldags Malmköpings marknad den 25 maj

Gammaldags Malmköpings marknad är ett utmärkt tillfälle för oss att samlas och träffa många människor i form av marknadsbesökare och för att möta andra hembygdsentusiaster.

Södermanlands hembygdsförbund kommer finnas på Sörmlandstorget framför rådhuset. Med denna inbjudan hoppas vi att flera hembygdsföreningar ansluter i gemenskapen så att vi kan ägna oss åt det vi är riktigt bra på som att visa och berätta om "livet förr"

Vi vet att det alltid ger mycket energi och inspiration att få komma samman och träffas i aktiviteter som dessa och hoppas att detta kan bli en tradition. Kom och var med!

Ni kan till exempel:

- Visa och bjud in till "prova på" för något som är passande för er.
- Göra en liten utställning.
- Erbjudta tacksamma barnaktiviteter såsom lekar, sagor eller slöjd
- "Gissa föremålet" och andra små utmaningar eller tävlingar. Ära och berömmelse är en utmärkt vinst i sammanhanget.

Ett tips är att göra barnvänliga alternativ till aktiviteter och tävlingar. Malmköpingsortens hembygdsförening kommer att ha aktiviteter på hembygdsgården om hur man gjorde förr.

*Här är Fotograf
Lindrings bilder
från Hembygdens
belg 2022. Att
"hembygda" ibop
är ofantligt roligt,
det ger energi och
skapar glada
minnen.*

